

А.А. Амангельдиев* , Т.В. Мустафина , Р.А. Кемербай 

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Астана қ,
*e-mail: a.azimkhanuly@gmail.com

ФИЛОСОФИЯНЫҢ ЖАҢА БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ «ЦИФРЛЫҚ ФИЛОСОФИЯНЫҢ» ҚАЛЫПТАСУЫ

Цифрландыру мәселесі бүгінде ғылым мен қоғамның ерекше назарын аудартып отыр. Өйткені оның әлеуметтік институттарды дамытудағы, күнделікті өмірдегі жағдайларды ұйымдастырудағы және жеке тұлғаны әлеуметтендірудегі рөлі барған сайын айқын көрінеді. Философия да назардан тыс қалмай, цифрландыруды пайымдауға, оны түсінудің тұжырымдамалық негізін жасауға және оның әлеуметтік-гуманитарлық салдарын бағалауға өз үлесін қосуда.

Цифрландыруға байланысты қоғамдық даму мен технологиялық салада орын алған өзгерістер орасан зор ақпараттар ағымының туындауына себеп болды. Заманауи әлеуметтік философия бүгінгі таңда цифрлық бетбұрыс кезеңін бастан кешуде, бұл дегеніміз тек таным құралдарының ғана өзгеріске ұшырауы емес, қоғамның өз дамуындағы жаңа, цифрлық кезеңге өтуімен сипатталады. Цифрлық қоғамның жаңа моделін пайымдау оның қалыптасу тарихына үнілуді де қажет етеді.

Цифрлық технологияларды гуманитарлық ғылымдарда, оның ішінде, философияда қарапайым қолданудың өзі әдіснамалық және әдістемелік сипаттағы қиындықтарға ұласып қана қоймай, оның қолданылу саласын анықтаудың өзі де күрделі мәселеге айналды. ХХ ғасырдың ортасында компьютерлік технологияның дамуына және цифрлық революцияның пайда болуына байланысты философияның жаңа бағыты ретінде «цифрлық философия» қалыптаса бастады.

Мақалада философия және гуманитарлық ғылымдар, олардың цифрландыру дәуіріндегі қоғам мен мәдениеттегі орны мен рөлі туралы қарастырылады. Сондай-ақ, «цифрлық философия» ұғымының негізгі анықтамалары қарастырылып, зерттеу пәнінің ерекшеліктері мен әдіснамалары айқындалады.

Түйін сөздер: цифрлық философия, цифрландыру, цифрлық мәдениет, цифрлық гуманитаристика, гуманитарлық ғылымдар, Эдвард Фредкин, ақпараттық технологиялар.

A.A. Amangeldiyev*, T.V. Mustafina, R.A. Kemerbay
L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan, Astana
*e-mail: a.azimkhanuly@gmail.com

The formation of «Digital philosophy» as a new direction of philosophy

Today, the problem of digitization attracts special attention of science and society. Because its role in the development of social institutions, in the organization of everyday life and in the socialization of an individuals is increasingly evident. Philosophy is also contributing to the vision of digitization, creating a conceptual framework for understanding it, and assessing its social and humanitarian consequences.

Due to digitization, social development and changes in the technological field have caused the emergence of a huge flow of information. Modern social philosophy today is experiencing a digital turning point, which is characterized not only by changes in the means of knowledge, but also by the transition of society to a new, digital stage in its development. Understanding the new model of the digital society requires looking at the history of its formation.

Even simple use of digital technologies in humanitarian sciences, including philosophy, has not only resulted in methodological and methodical difficulties, but also determining the field of its application has become a serious problem. In the middle of the 20th century, due to the development of computer technology and the emergence of the digital revolution, «digital philosophy» began to form as a new direction of philosophy.

The article discusses philosophy and humanities, their place and role in society and culture in the age of digitization. Also, the main definitions of the concept of «digital philosophy» are considered, and the features and methodologies of the research subject are defined.

Key words: digital philosophy, digitalization, digital culture, Digital Humanities, humanities, Edward Fredkin, information technologies.

А.А. Амангельдиев*, Т.В. Мустафина, Р.А. Кемербай
Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан, г. Астана
*e-mail: a.azimkhanuly@gmail.com

Формирование «Цифровой философии» как нового направления в философии

В последнее время вопросы цифровизации и связанные с нею новые вызовы в фокусе научных исследований и общественных дискуссий. Это взаимообусловлено со всё более очевидным влиянием цифровизации на развитие социальных институтов, организацией повседневной жизни и социализации личности. Вместе с этим происходит философская рефлексия на реалии и последствия данного процесса, формируется концептуальная основа понимания и оценивания последствий с точки зрения социально-гуманитарного ракурса.

Изменения, происходящие в сфере общественного развития и технологий, связанные с цифровизацией, формируют огромный поток информации. В современной социальной философии в последнее время происходит цифровой поворот, взаимообусловленный как трансформацией средств познания, так и переходом общества к новому, цифровому этапу своего развития. В свою очередь это актуализирует задачу глубинного изучения становления и развития новой модели цифрового общества.

Использование цифровых технологий в гуманитаристике, в том числе, в философии связано с определенными методическими и методологическими проблемами. Вместе с тем, актуализируются дискуссии об определении сферы использования данных технологий в целом. Таким образом, в середине прошлого столетия как отдельное направление начинает формироваться «цифровая философия», в рамках которой рассматриваются вопросы компьютерных технологий и цифровой революции.

В статье рассматриваются вопросы роли философии в целом, гуманитарных наук в обществе и культуры в эпоху цифровизации. Анализируются основные определения понятия «цифровая философия», осмысляются особенности и методология предмета исследования.

Ключевые слова: цифровая философия, цифровая культура, цифровая гуманитаристика, гуманитарные науки, Эдвард Фредкин, информационные технологии.

Кіріспе

Цифрлық технологиялар табиғат, материалдық дүниелер және әлеуметтік құрылым деңгейінде қазіргі әлемнің барлық ортасы мен салаларына енуде. Өткен ғасырдың 70-ші жылдарынан бері компьютерлік технологиялар гуманитарлық ғылымдардың, көбінесе тарих, өнертану және лингвистика салаларында қолдана бастады. Бүгінде бұл тізім айтарлықтай кеңейді. Заманауи пәнаралық зерттеулерде цифрлық гуманитаристика (digital humanities) саласы туралы қызу пікір-таластар орын алуда.

Гуманитарлық ғылымдар қолданған алғашқы цифрлық технологиялар туралы америкалық ғалымы Мишель Урберг олардың деректерді талдау, мұрағаттау, іздеу және көрсету сияқты алгоритмдермен байланысты болғандығын айтады. Қазіргі кезде бұл бағыттағы зерттеулер цифрлық гуманитарлық ғылымдардың бір ғана саласын құрайды. Себебі, уақыт өте келе, цифрлық технологиялар электрондық кітапханалар мен дерекқорларды қамтумен қатар, электронды басылымдар, цифрлық зерттеулер, белгілі бір цифрлық көріністе ғана мүмкін болатын жобаларды жүзеге асыруда қолданылатын

болды. Мысал ретінде визуализация, 3D модельдеу, виртуалды шынайылық, ойын жасау сынды үрдістерді келтіруге болады. Мұндай алгоритмдердің негізінде білім берумен қатар, ғылыми жобалар, өнермен де байланысты жобалар жүзеге асып келеді (Urberg, 2017). Мұндай бастамалар интеллектуалды жүйелер негізінде іске асырылады.

Гуманитарлық ғылымдардағы интеллектуалды жүйелер, ең алдымен, компьютерлік бағдарламалау және модельдеу құралдарын қолдану, мәліметтер базасын құру, ақпарат алу алгоритмдері, графикалық визуализация құру және т.б. арқылы гуманитарлық зерттеулердің мүмкіндіктерін кеңейтуге мүмкіндік беретін бағдарламалық жасақтама болып табылады.

Цифрлық гуманитарлық зерттеулер – жаңа ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, білім алудың әртүрлі тәсілдерін (ғылыми және ғылыми емес) қамтитын бағыт. Бүгінгі таңда цифрлық гуманитарлық зерттеулер АҚШ, Канада, Австралия, Ұлыбритания және т.б. елдердің жетекші университеттерінде қарқынды дамуда. Цифрлық гуманитаристика бағытында қызмет атқаратын жетекші әлемдік орталықтарының негізгі міндетіне гумани-

тарлық зерттеулерге арналған цифрлық технологияларды қолдануды, гуманитарлық қызметкерлерге кеңес беріп, қажетті техникалық көмек көрсетуді атап өтуге болады.

Соңғы кездері философия арқылы жаңа технологиялық және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану және оларды түрлендіру мүмкіндіктері сараланып отыр. 2010 жылы Ашық электрондық басылымдар орталығының (Франция) директоры, профессор Марин Дакос «Цифрлық гуманитарлық ғылымдар манифестін» жариялады (Dacos, 2011). Онда ғалым цифрлық гуманитарлық ғылымдар пәнаралық болып табылатындығын, гуманитарлық ғылымдар саласында цифрлық технологиялармен байланысты әдістер, құралдар мен перспективалар негізделетіндігін айтады (Dacos, 2011). Шынында, технологиялардың дамуы жалпы қоғамға, әсіресе, философиялық білімге үлкен әсерін тигізіп, философияның дәстүрлі саласын түбегейлі өзгертуде. Бұл, әрине, философияның негізгі мәселелеріне ықпал етеді.

Цифрлық гуманитаристика ұғымын қысқаша қарастыра келе, зерттеуіміздің тікелей мақсатына көшейік. Цифрлық технологиялар арқылы философияда нақты қандай жаңа нәтижелерге қол жеткізілді? Бұл мәселе аясында гуманитарлық саланың бөлігі ретінде философия мен цифрлық технологиялардың бір-бірімен байланысы жан-жақты талқылауды қажет етеді. Мұндай сараптамалар негізінде цифрлық философия қалыптасып, бүгінгі күннің сын-тегеуріндерін бағамдауға мүмкіндік береді.

Цифрландыру үрдістері салдарынан ғылыми-академиялық кеңістікте де түбегейлі өзгерістер орын алуда. Бұл батыс елдерінде ғана емес, Қазақстанда да жаңа зерттеу бағыттары мен салаларының қалыптасуына әсер етуде.

Материалдар және әдістер

Цифрландыру қазіргі қоғам өміріне ғылыми, техникалық, технологиялық және өндірістік жетістіктер кешенінде көрініс тапқан бірқатар әсерлі жаңалықтарды әкелді. Қазіргі гуманитарлық зерттеулерде цифрландырудың алғышарттары мен мәнін ұғыну мәселелері алдыңғы қатарға шығуда.

Қазіргі кезеңде қалыптасып келе жатқан цифрлық мәдениет білім және ғылымның көптеген салаларын өзгертуде. Оның ішінде бұл университеттік білімге де қатысты. Қалыптасып

келе жатқан цифрлық мәдениет өте маңызды рөл атқаратын қазіргі әлемде әлеуметтік болмыспен әлеуметтік тәжірибенің барлық салалары, білімнің көптеген салалары ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың ықпалымен трансформациялануға ұшырауда.

Ақпарат іздестіру және білімдер өндіру үдерісі үнемі жүріп жататын цифрлық орта танымның қолайлы құралдарына қол жеткізуге мүмкіндік беріп қана қоймайды. Сонымен қатар сол білімнің өзіне де қандай да бір әсерін тигізеді, яғни, білім цифрлық сипат алады және цифрлық шынайылықты көрсететін болады.

Цифрландыру процесі және онымен қатар жүретін ақпаратты тасымалдаудың жаңа тәсілдері білім беру мен алудың жаңа мүмкіндіктерін қалыптастырып, оқыту әдістерін жаңартуды қажет етеді. Ашық ақпарат ресурстары, онлайн-коммуникация, аудио және видео ақпараттардың жедел таралуы бүгінде дәстүрлі білім жүйесін ығыстырып тастамаса да, білім алудың қосымша және альтернативті жолдарын ұсынуда.

Мақалада қолданылған зерттеу әдістері цифрландыру үдерісінің саяси-әлеуметтік аспектілерін бағамдауға, цифрлық философияның қалыптасуы барысында орын алып отырған ғылыми дискуссияларды сараптауға, цифрландыру үрдісіне қатысты сыни рефлексияны қалыптастыруға бағытталған. Сондай-ақ, ғылыми мақаланың әдіснамалық негізінде тарихи-философиялық, салыстырмалы талдау және проблемалық-теориялық зерттеу әдістері қолданылған.

Нәтижелер мен талқылау

XX ғасырдың ортасында компьютерлік технологияның дамуына және цифрлық революцияның орын алуына байланысты философияның жаңа бағыты ретінде «цифрлық философия» қалыптаса бастады.

Цифрлық философияның алғашқы өкілдерінің бірі американдық философ Норберт Винерді санауға болады. Ол өзінің «Кибернетика немесе жануарлар мен машинадағы басқару және байланыс» атты еңбегінде алғаш рет «кибернетика» ұғымын қолданып, машиналар адамның интеллектуалды іс-әрекетіне қалай еліктей алатыны туралы сұрақтарды зерделеген (Wiener, 1948).

Ресейлік ғалым А. Макулин «Цифрлық философия – адам мен цифрлық технологиялардың

өзара әрекеттесуін, осы технологиялардың қоғам мен мәдениетке әсерін зерттейтін философиядағы жаңа бағыт» деп анықтамасын берген болатын (Макулин, 2016: 79).

1970 жылдары дербес компьютерлердің және 1990 жылдары интернеттің пайда болуымен цифрлық философияға деген қызығушылық күшейе түсті және қазір бұл бағыт цифрлық технологияның жалпы адамзат өміріне және заманауи қоғам болмысына әсерін зерттейтін бірқатар зерттеушілердің жұмыстарымен ұсынылуда.

Заманауи зерттеулер аясында «цифрлық философияны» анықтау және іске асыру мүмкіндігінің мәселесі өзекті тақырыптардың біріне айналды. Әзірге ғалымдар бұл мәселе бойынша ортақ шешімге келген жоқ және бұл орынды үдеріс. Орыс тілді зерттеу алаңында цифрлық философия мәселесімен А.Макулин белсенді түрде айналысуда. Ол аталмыш тақырыпқа қатысты зерттеулерді негізге ала отырып, «цифрлық философия» ұғымында екі интерпретациясын жіктеп қарастыруды ұсынады:

– цифрлық философия – цифрлық физикадан бөлініп шыққан философия мен космологиядағы бағыт;

– цифрлық философия – философияның классикалық проблемаларын оқытуға, талдау жүргізуге немесе түрлендіруге арналған бағдарламалық қамтамасыз ету қосымшаларын белгілейтін құрал ретінде қолданылады» (Макулин, 2016: 79).

Философиялық тұрғыда цифрлық технологиялар туралы пайымдар адамның техникамен, технологиялық детерминизммен, ғылым және технологиялық зерттеулерімен қарым-қатынасы бірнеше әдіснамалық тұжырымдамалар шеңберінде қарастырылады. Технологиялық детерминизмнің өкілдері Ж. Эллюль мен М. Кастельс «XX ғасырда техника қоғамның дамуына ықпал ететін тәуелсіз білімге айналды» деп тұжырымдаған (Пеннер, 2022: 83). Бұған сәйкес, ендігі кезде техника адам мен қоғамды әлеуметтік дамуға бағыттайды. Олардың пайымдауынша, технологиялық сингулярлық тұрғысынан болашақта адам шығармашылық ойлары мен қабілеттерін цифрлық құралдар көмегімен жүзеге асырады және жан-жақты таратады.

Ағылшындық әлеуметтанушы Джуди Вайсман «жеделдетілген уақыт» зерттеулерінің аясында XXI ғасырдағы техника мен технология элементіне деген рефлексияның маңыздылығын түйіндейді (Вайсман, 2019).

Цифрлық технологиялар мәселесінің шегіндегі заманауи философиялық әдебиеттерге шолу барысында «цифрлық философия» идеялары шетелдік журналдардың беттерінде XXI ғасырдың басында жарық көре бастағаны белгілі. Тиісті басылымдардың ішінде 2003 жылғы Эдвард Фридкиннің зерттеуі назар аудартады (Gogoga, 2016: 104). Онда автор «Цифрлық философияны» технология философиясының аясындағы жаңа бағыт ретінде анықтайды. Цифрлық философияны автор екі концепт арқылы тұжырымдаған: ақпараттың өлшемі және цифрлық ақпараттық үдеріс.

2015 жылы австралиялық зерттеушілер Роберт Гутуниг мен Уве Унтербергер гуманитарлық пәнаралық жоба ретінде «Web Philosophy» ұғымын ұсынды (Соколова, 2021: 132). Авторлардың пікірінше, қазіргі заманғы философияның міндеттерінің бірі техникалық және гуманитарлық ғылымдар арасында диалог құру, байланыс орнату болып табылады. Сондықтан, олар веб-философияның мақсатын зерттеу мәселелерін тұжырымдамалау және эмпирикалық пен техникалық бағытталған пәндер бойынша әрі қарай зерттеулер үшін жағдай жасау деп санайды. Зерттеу әдебиеттерінде «веб-философия» термині «цифрлық философиямен» салыстырғанда айтарлықтай аз кездесетінін атап өткен жөн.

Словакиялық философ Андрей Гогора цифрлық философияны қолданбалы философияның заманауи бағыты ретінде философия мен цифрлық гуманитарлық ғылымдар арасындағы байланысты орнатады деп тұжырымдайды (Артамонов, 2020: 9).

Бельгиялық ғалым Чарльз Пенс философиялық зерттеулердің цифрлық болашағы туралы «ғылыми әдебиеттердің бұқаралық, күрделі және әралуан болып кеткендігі оның өзі-ақ ғылыми және философиялық талдауға тұратын тұтас бір әлемді білдіретіндігін айтқан. Оның ойынша, философтар цифрлық форматтарда объективтендірілген осы ақпараттардың философия ғылымдарының жаңа мәселелерін көтеруге және дәстүрлі мәселелерін шешуге қаншалықты ықпал ететінін енді ғана түсініп келеді» – деген ойларымен бөліседі (Pence, 2018: 17).

Байқап отырғанымыздай, мәселенің бұл қырынан қарағанда, цифрлық технологиялар философиялық зерттеу әдістерін одан әрі байыта түседі. Бүгінгі таңда цифрлық қоғамды соңғы онжылдықта ақпараттық қоғамның даму кезеңін сипаттайтын ұғым ретінде тану

үрдістері белең алуда. Италиялық ғалым Лучано Флориди неғұрлым жетілген ақпараттық қоғам туралы «жетілген ақпараттық қоғам дегініміз – ақпараттық-коммуникациялық технологиялар жоғары деңгейде дамыған және ақпараттық технологиялар сол қоғам үшін қажеттілік, заңдылық деп қабылданатын құбылыс» деген ойын білдіреді (Floridi, 2016: 3). Олай болса, цифрлық философия – цифрлық гуманитарлық ғылымдардың дамып келе жатқан саласының бір бөлігі, қазіргі ақпараттық технологиялардың дамуына байланысты пайда болған философиядағы жаңа бағыт болып табылады. Цифрлық философия ойлау мен белгілі бір үдерістерге деген көзқарастың жаңа тәсілі ретінде қалыптасып жатқаны сөзсіз. Ол цифрлық технологиялардың қоғам мен мәдениетке әсерін, компьютерлер мен интернетті пайдаланумен байланысты философиялық мәселелерді зерттейді.

Техас университетінің (АҚШ) зерттеушілері М. Садику мен М.Тембли цифрлық философияның негізгі екі ерекшелігін жіктеген:

- Барлық ақпаратта цифрлық ұғымның тәсілдері болуы керек;

- Цифрлық ақпараттық үдерістердің салдары ақпараттағы өзгерістер болып табылады (Sadiku, 2018: 27).

Мұндай анықтамаларды негізге ала отырып, қазіргі таңда «цифрлық философия» концептісіне қатысты зерттеулерді зерделей келе, бірнеше тұжырым жасауға болады.

Біріншіден, цифрлық гуманитарлық зерттеулер шеңберінде философияның өзіндік зерттеу алаңы қалыптасып келеді. Зерттеуші А.Макулин жазғандай, «цифрлық философия» ұғымы «философияның классикалық мәселелерін оқыту, талдау немесе модельдеу үшін» бағдарламалық жасақтаманы қолдану саласы болып табылады (Щербакова, 2018).

Технологияның дамуы барысында ғылымның мәнмәтіндік мазмұнын визуализациялау тәсілдері өзгерді. Мысалы, әйгілі платондық «Үңгір туралы мифі» визуализациялау тәсілдері арқылы тұрақты бейнеге айналдырылды. Әр адам бұл суреттен әр түрлі бейнені көреді.

Визуализацияның тағы бір түрі – кестелер мен сызбалар. Ғылыми білімді математикада, физикада немесе тіпті тарихта кесте түрінде елестету ыңғайлы. Онда белгілі бір уақыт аралығында математиканың немесе уақыт пен оқиғаның кез келген бөлімінен математикалық формулалар реттеледі. Философияда болса, бұл қиындау. Философиялық идеяларды кесте

мен сызбалар түрінде ұсыну қаншалықты мүмкін екендігі туралы мәселе туындайды. Қазіргі таңда «Кестелер мен сызбалардағы философия» деп аталатын оқу құралдарын жиі кездестіруге болады. Осындай оқу құралдары арқылы философиялық ілімдерді кезеңге бөлу, ұғымдардың семантикалық байланыстарын көрсету және тағы басқа философиялық мәселелерді сызбалар, схемалар, кестелер, диаграммалар түрінде түсіндіруге мүмкіндік қалыптасады.

Зерттеу пәнін өзгерту арқылы «цифрлық философия» ұғымының екінші анықтамасын қарастырсақ. Киберкеңістік және жаңа шындықты беретін жаңа кеңістік, яғни виртуалды шындық қалыптасты. Бұл құбылыстар, жаңаша сараптауды, жаңа философиялық рефлексияға негізделеді. Технологиялардың дамуы салдарынан жаңаша пәнаралық бағыттар қалыптасып келеді. Айталық, компьютерлік этика және эстетика, интернет этикасы, машина этикасы және басқа салалар. Осыған байланысты ресейлік зерттеуші В. Чеклецовтың киберсфераны түсінуге және ондағы адамды тану үдерісінің қалай жүретіндігі туралы мақаласы қызығушылық тудырады (Корчагин, 2018: 137). Бұл цифрлық философияны жаңа феномендерге рефлексия ретінде қалыптастыру, олардың онтологиялық, әлеуметтік және гносеологиялық ерекшеліктерін анықтау векторларының бірі болып саналады. Гуманитарлық ғылымдарда философия үшін үлкен маңызға ие есептеу айналымы осылай жүреді.

Үшіншіден, цифрлық философия ұғымын физикалық шындықпен белгілі бір түсінік аясында беруге болады. Бұл түсінік компьютерлік ғылым және философия саласындағы еңбектерімен танымал болған информатика және физика маманы Эдвард Фредкиннің еңбектерінде ұсынылған. Э. Фредкин цифрлық философия мен ақпарат теориясы саласына жаңа идеяларды ұсына отырып, философияға өз үлесін қосты. Зерттеушінің пікірінше «цифрлық философия – цифрлық физикадан бөлініп шыққан философия мен космологиядағы жаңа бағыт. Бұл концепцияның негізгі тұжырымына сәйкес Тьюринг – толық жасушалық автомат» – деп тұжырымдалады (Fredkin, 2003: 190). Сондай-ақ, шындықты және ойлау әрекеттерін ақпаратты өңдеу процестері ретінде қарастыратын цифрлық философияның нұсқалары бар. Панкомпьютериализм қағидаттарына негізделген шексіз ғалам бізді қоршаған орта шексіз ақпарат және оны өңдеудің күрделі үдерісі екендігін

білдіреді. Бұл арада цифрлық философия ойлау мен болмыс барысын сараптаудан тұрады деп пайымдауға болады.

Осыған байланысты, цифрлық философия ұғымының релеванттылық мәселесінің маңыздылығы артады. Бұл терминді зерделеу және сипаттау заманауи философия жүйесін түсінуге, сонымен қатар, цифрлық трансформациялардың рөлін ескере отырып, адамзат дамуындағы бағыттарды анықтауға да мүмкіндіктер кеңейеді.

Алайда, табиғи және әлеуметтік дүниені танудың арғы жағында адамның өз болмысының мәселелері де бой көтеретіні белгілі. Ресейлік ғалым И. Сорочайкин «философтар әр кезде де адамзат жаратылысының ішкі реттілігін, оның қызметінің мәнін, мінез-құлқының адамгершілік аспектілерін ұғынуға ұмтылған, қазір де ұмтылуда және алдағы уақытта да ұмтыла бермек. Сондықтан да, жаңа феномендердегі адамның сәйкестену үдерісінің рефлексиялық ерекшеліктерінің онтологиялық, гносеологиялық және әлеуметтік қырларын анықтап, айқындай алатын ғылым ретіндегі философия үшін гуманитарлық ғылымдардағы цифрлық трендтің маңызы өте зор» – деп пайымдайды (Сорочайкин, 2021: 8).

Цифрлық зерттеулерге қатысты заманауи дискуссияларды салыстырмалы тұрғыда зерделей келе, ресейлік А. Ромащенко мен М. Ромащенко зерттеушілерінің цифрлық философияның екі ерекшелігін бөліп қарастыруы назар аудартады. Олардың пікірлері бойынша:

– бір жағынан, «цифрлық философия үдерістердің визуалдық сипатына (стендтерді, модельдерді, презентацияларды пайдалануға) назар аударатыны түсінікті. Алайда бұл жағдайда «философияның схемалық сипаттағы формальдық қырын ғана ашып көрсетіледі». Бірақ бұл ретте «визуалдандыру үдерісі мен философиялық рефлекстенушілік ойлаудың арасындағы қарым-қатынастар анағұрлым күрделірек және тереңірек болмақ»;

– екінші жағынан, «философиялық визуалдандыру онтологиялық мәртебеге ие. Бұл визуалдық бейненің нышандық-образдық түсінігінен мағына мен идеяның онтологиясына қарай трансформациялану дегенді білдіреді». (Ромащенко, 2018: 40).

Яғни, қазіргі кездегі қалыптасып, дамып жатқан цифрлық философия шеңберінде әр түрлі философиялық рефлексиялардың өзі жаңа сапалық интерпретацияларға қажет етеді.

Қазіргі кезде қалыптасып, дамып отырған цифрлық философияның негізгі міндеттерінің бірі – жаңа технологиялар біздің өмірімізді және әлем туралы түсінігімізді қалай өзгертетінін түсіну. Интернеттің қоғамдық қатынастар мен қарым-қатынасқа әсері, сондай-ақ біздің ойлау және зейін қою қабілетімізді зерттеу маңызды. Сонымен қатар, жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқықтары, сөз бостандығы және ақпаратты бақылау сияқты жаңа технологияларды қолданумен байланысты этикалық мәселелер тереңнен зерттелуі тиіс. Сондай-ақ, жасанды интеллект, автоматтандыру және робототехникаға қатысты философиялық мәселелер заманауи сын-тегеуріндерге сәйкес бағамдалуы қажет.

Байқап отырғанымыздай, зерттеу шеңберінде шешілген мәселелерге қарағанда шешуін таппаған сұрақтар легі анағұрлым басым. Цифрландыру мәселелері қазіргі кезде адамның тұлға ретінде қалыптасуына, білім, болашақ мамандығын игеруінде, өмірлік бағдар алуында жаңа міндеттерді өзектендіре түсуде. Осыған орай, жоғары оқу орындарында философия және технологиялардың оқытылуын талдап көрсек.

Бұл бағыттағы алғашқы және нәтижелі қадамдар АҚШ-та жүзеге асырыла бастады. Мәселені зерттей бастаған философтардың алғашқы буыны «автоматтандырылған оқыту» және оның философияны оқытудағы ролі туралы сұрақтарды талқылауға арналған АҚШ-тағы өңірлік конференцияларда қарастырыла бастады. Зерттеуші А. Макулин бұл мәселе бойынша алғашқы материалдар философияны оқытуға арналған Бесінші халықаралық семинар-конференцияның (Толедо университеті, 1984 жыл) қорытындысы бойынша жарияланғандығын келтіреді. Сонымен қатар, осы жылы Американдық философия оқытушыларының ассоциациясы (The American Association of Philosophy Teachers) «Компьютерлер және оқыту философиясы» тақырыбындағы семинарлар жұмысын ұйымдастырды. Кейінірек, 1986 жылы Кливленд қаласында (АҚШ) Мемлекеттік университетте тікелей философия мен компьютерлерге арналған «Workshop for Developers of CAI 3 in Philosophy» тақырыбында конференция өткен. А.Макулин келтірген осындай деректер цифрлық философияның АҚШ-та қалыптасуы туралы нақты мағлұмат береді (Макулин, 2016: 83). Кейінірек, философтар компьютерлерді оқытушылық, ғылыми-зерттеу жұмыстары және өздерінің кәсіби қызметінде жиі қолдана бастады.

Цифрландыру үрдістері еліміздегі білім және ғылым салаларына да елеулі өзгерістер әкелуде. Бұл өзгерістер қазақстандық философиялық зерттеулерде де талқыланып келеді. Атап айтсақ, Қазақстанда алғаш рет 2018 жылы С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінде «Цифрлық гуманитарлық ғылымдар» мамандығы ашылып, қазіргі таңда бұл білім беру бағдарламасы бойынша студенттер білім алуда (Кунафин, 2018).

2020-2022 жылдары Еуроодақтың Жан Монне Эразмус+ гранттық жобасы аясында Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Философия кафедрасының Ғылыми-білім беру орталығы «Қазақстан Республикасындағы цифрлық гуманитарлық ғылымдар: жаһандық проблемалардың жергілікті шешімдері» атты үш жылдық бағдарламасын жүзеге асырды. Бұл бағдарлама қазақстандық білім алушыларға философия, тарих, әлеуметтану, психология, тіл білімі, өнер сияқты дәстүрлі гуманитарлық ғылымдардың әдіснамасын біріктіретін заманауи әлемнің тенденцияларын, гуманитарлық білімді цифрландыру феноменін зерттеудің жолдарын зерделеуге ықпал етті (Digital humanities in the Republic of Kazakhstan). Аталмыш жоба аясында 2022 жылы «Цифрлық гуманитаристика негіздері және оны философиялық-гуманитарлық пәндерді оқытуда қолдану» атты қысқы мектеп ұйымдастырылып, цифрлық философия мәселелеріне қызығушылық танытатын зерттеушілерге, оқытушыларға тәжірибе алмасу және жинақтау мүмкіндіктерін беруде. Мұндай зерттеулер шеңберінде әзірге гуманитарлық білімдерді, философиялық рефлексияны цифрландыру үрдістеріне бейімдеу дағдыларына басымдылық беріледі. Бірақ бүгінгі адамзаттың болмысы цифрландыру үдерісінің әсерінен түбегейлі өзгеріп келе жатқанын ескере отырып, алдағы кезде цифрлық философияның өзінде онтологиялық, гносеологиялық, этикалық, т.б. салалар жіктелетіні заңды құбылыс болмақ.

Сондықтан, цифрлық философия мәселелері қазақстандық ғылым, білім үшін өзекті тақырып екендігі сөзсіз.

Қорытынды

Қазіргі таңдағы философия жаңа технологиялық және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану, оларды түрлендіру мүмкіндіктерін зерделеу, гуманитарлық, әлеуметтік-мәдени зерттеулер мен білім беруде цифрлық ресурстарды жүйелі түрде қолдану мақсатында гуманитарлық, әлеуметтік және ақпараттық-есептеу ғылымдарының әдістемелері мен тәжірибелерін біріктіретін зерттеу саласын білдіретін цифрлық гуманитаристиканың жаңа мүмкіндіктерін меңгеруде.

Цифрлық философия қазіргі уақытта белсенді дамып келеді және оның зерттеулері болашақта біздің өмірімізге айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Сонымен, пәнаралық зерттеулердің, әдіснамалар мен ұғымдардың, сондай-ақ қазіргі философиядағы бағыттардың пайда болуы гуманитарлық ғылымдар «әлемінің» мықты техникалық құралдардың пайда болуына қатысты әдеттегідей реакциясы болып табылады. Бұл ғылымдар, оның ішінде философия өзінің дамуына кедергі жасамай, керісінше, жетілдіру жолдарын тапқаны анық. Қазіргі ғылыми айналымда «цифрлық философия» ұғымын анықтаудың бірнеше интерпретацияларын зерделеуге болады. Болашақта философия мен цифрлық технологияның бұл тандемі бізге ынтымақтастықтың басқа да ерекше нәтижелерін көрсететіні анық.

Қаржыландыру

Мақала ҚР ҒЖЖБМ ҒК-нің АР15473151 – «Проблема формирования цифрового общества как условие развития социальной справедливости в Казахстане» ғылыми жобасын гранттық қаржыландыру негізінде дайындалған.

Әдебиеттер

- Dacos M. Manifesto for the Digital Humanities. URL: <http://tcp.hypotheses.org/501>.
Digital humanities in the Republic of Kazakhstan: local solutions for global problems. URL: <https://dhinkz.wordpress.com/>.
Floridi L. Mature Information Societies – a Matter of Expectations // Philosophy & Technology. 2016. Vol. 29, iss. 1. P. 1-4.
Fredkin E. An Introduction to Digital Philosophy. Int. J. Theor. Phys., 2003, vol. 42, no. 2. P. 189-247.
Gogora A. Digital humanities and philosophy A problem of digital research // World Literature Studies. 2016. Vol. 8(3). P. 104-114.
Maga M. Critical exploration of medieval philosophy with digital humanities tools: Challenges and solutions // Philobiblon. – 2017. – Vol. 22. – № 1. – Pp. 223–234.

- Norbert Wiener. *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Hermann & Cie Editeurs, Paris, The Technology Press, Cambridge, Mass., John Wiley & Sons Inc., New York, 1948
- Pence Ch. H. How to do digital philosophy of science // *Philosophy of Science*. 2018. Vol. 85, № 5. P. 1-20.
- Sadiku et al., *Digital Philosophy* // *International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering* 8(5), 2018, Volume-8, Issue-5. – p. 27-28. URL: https://www.researchgate.net/publication/326084098_digital_philosophy.
- Urberg M. Pasts and futures of digital humanities in musicology: Moving towards a «Bigger tent» // *Music Ref Serv.* – 2017. – № 20(3–4). – P. 134–150.
- Артамонов Д.С., Устьянцев В.Б. Цифровая философия истории: постановка проблемы // *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Философия. Психология. Педагогика*. 2020. Т. 20. № 1. – С. 4-9.
- Афанасенко И.Д., Борисова В.В. Цифровая экономика и социально-этические ценности // *Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета*. 2018. № 5(113). – С. 10.
- Вайсман Дж. Времени в обрз. Ускорение жизни при цифровом капитализме. – М.: Дело (РАНХиГС), 2019. – С. 304.
- Гурьянова А.В., Тимофеев А.В. О предназначении философии и гуманитарного знания в эпоху цифровизации // *Вестник МГОУ. Серия: Философские науки*. 2020. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-prednaznachenii-filosofii-i-gumanitarnogo-znaniya-v-epohu-tsifrovizatsii>.
- Корчагин Е.А. Цифровая философия: европейский и российский опыт // *Духовная сфера общества*. – 2018. – № 15. – С. 133-138.
- Кунафин Д. В ВКО появились профессии будущего. 26 августа 2018. Редакция *Zakon.kz*. URL: <https://www.zakon.kz/redaktsiia-zakonkz/4934501-v-vko-poyavilis-professii-budushchego.html>.
- Макулин А.В. Интеллектуальные системы в гуманитарной сфере и цифровая философия // *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. 2016. №2. – С. 76-86.
- Пеннер Р.В. К вопросу о цифровой философии // *Человек во власти цифры: мышление, знание, сознание: Материалы Всероссийской научной конференции, Москва, 14-16 сентября 2022 года*. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2022. – С. 82-84.
- Ромашенко А.А., Ромашенко М.А. Онтология визуального образа и цифровая реальность современной философской визуализации // *Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования*. 2018. № 4(21). – С. 39-42.
- Соколова Т.Д. Философия и цифровые исследования гуманитарных наук // *Цифровой ученый: лаборатория философа*. 2021. Т. 4. № 4. – С. 132-144.
- Сорочайкин А.Н. Формирование цифровой философии и цифрового человека в цифровой реальности // *Основы экономики, управления и права*. – 2021. – № 4(29). – С. 7-10.
- Фактор А.М., Камолов С.Г., Никандрова А.А. Человеческие ценности в цифровую эпоху // *Моделирование, оптимизация и информационные технологии*. 2018. № 2(21). – С. 91.
- Щербакоев Е. Краткий путеводитель по греческой философии URL: <https://arzamas.academy/materials/784/>.
- Яковлева А.Ф. Размышления над книгой «Релятивизм как болезнь современной философии» // *Философия науки и техники*. Т. 20. 2015. № 1. – С.221.

References

- Dacos, M. (n.d.). *Manifesto for the Digital Humanities*. Retrieved from <http://tcp.hypotheses.org/501>. (In French)
- Author, A. A. (Year). *Digital humanities in the Republic of Kazakhstan: Local solutions for global problems*. Retrieved from <https://dthinkz.wordpress.com/>. (In Kazakh)
- Floridi, L. (2016). *Mature Information Societies – a Matter of Expectations*. *Philosophy & Technology*, 29(1), 1-4. (In English)
- Fredkin, E. (2003). *An Introduction to Digital Philosophy*. *International Journal of Theoretical Physics*, 42(2), 189–247. (In English)
- Gogora, A. (2016). *Digital humanities and philosophy: A problem of digital research*. *World Literature Studies*, 8(3), 104-114. (In English)
- Maga, M. (2017). *Critical exploration of medieval philosophy with digital humanities tools: Challenges and solutions*. *Philobiblon*, 22(1), 223–234. (In English)
- Wiener, N. (1948). *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*. (In French)
- Pence, C. H. (2018). *How to do digital philosophy of science*. *Philosophy of Science*, 85(5), 1–20. (In English)
- Sadiku et al. (2018). *Digital Philosophy*. *International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*, 8(5), 27-28. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/326084098_digital_philosophy. (In English)
- Urberg, M. (2017). *Pasts and futures of digital humanities in musicology: Moving towards a “Bigger tent.”* *Music Reference Services Quarterly*, 20(3–4), 134–150. (In English)
- Artamonov, D. S., & Ust’jancev, V. B. (2020). *Cifrovaja filosofija istorii: postanovka problemy*. *Izvestija Saratovskogo universiteta. Novaja serija. Serija: Filosofija. Psihologija. Pedagogika*, 20(1), 4-9. (In Russian)
- Afanasenko, I. D., & Borisova, V. V. (2018). *Cifrovaja jekonomika i social’no-jeticheskie cennosti*. *Izvestija Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo jekonomicheskogo universiteta*, 5(113), 10. (In Russian)
- Vajsman, Dzh. (2019). *Vremeni v obrez. Uskorenie zhizni pri cifrovom kapitalizme. Delo (RANHiGS)*. (In Russian)

- Gur'janova, A. V., & Timofeev, A. V. (2020). O prednaznachenii filosofii i gumanitarnogo znaniya v jepohu cifrovizacii. Vestnik MGOU. Serija: Filosofskie nauki, 3. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/o-prednaznachenii-filosofii-i-gumanitarnogo-znaniya-v-epohu-tsifrovizatsii>. (In Russian)
- Korchagin, E. A. (2018). Cifrovaja filosofija: evropejskij i rossijskij opyt. Duhovnaja sfera obshhestva, 15, 133-138. (In Russian)
- Kunafin, D. (2018). V VKO pojavilis' professii budushhego. Redakcija Zakon.kz. Retrieved from <https://www.zakon.kz/redaktsiia-zakonkz/4934501-v-vko-poyavilis-professii-budushchego.html>. (In Russian)
- Makulin, A. V. (2016). Intellektual'nye sistemy v gumanitarnoj sfere i cifrovaja filosofija. Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federal'nogo universiteta. Serija: Gumanitarnye i social'nye nauki, 2, 76-86. (In Russian)
- Penner, R. V. (2022). K voprosu o cifrovoj filosofii. In Chelovek vo vlasti cifry: myshlenie, znanie, soznanie: Materialy Vserossijskoj nauchnoj konferencii (pp. 82-84). Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet. (In Russian)
- Romashhenko, A. A., & Romashhenko, M. A. (2018). Ontologija vizual'nogo obraza i cifrovaja real'nost' sovremennoj filosofskoj vizualizacii. Vestnik Omskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Gumanitarnye issledovanija, 4(21), 39-42. (In Russian)
- Sokolova, T. D. (2021). Filosofija i cifrovyje issledovanija gumanitarnyh nauk. Cifrovoj uchenyj: laboratorija filosofa, 4(4), 132-144. (In Russian)
- Sorochajkin, A. N. (2021). Formirovanie cifrovoj filosofii i cifrovogo cheloveka v cifrovoj real'nosti. Osnovy jekonomiki, upravlenija i prava, 4(29), 7-10. (In Russian)
- Faktor, A. M., Kamolov, S. G., & Nikandrova, A. A. (2018). Chelovecheskie cennosti v cifrovuju jepohu. Modelirovanie, optimizacija i informacionnye tehnologii, 2(21), 91. (In Russian)
- Shherbakova, E. (Year). Kratkij putevoditel' po grecheskoj filosofii. URL: <https://arzamas.academy/materials/784/>. (In Russian)
- Jakovleva, A. F. (2015). Razmyshlenija nad knigoj «Reljativizm kak bolezni' sovremennoj filosofii». Filosofija nauki i tehniki, 20(1), 221. (In Russian)